

SingiLogos

SINGILOGOS 2022, 2(1): 196 - 204
ISSN: 2812-7005
UDK: 94:355.48(38)
DOI: 10.18485/us_singilogos.2022.2.1.15
Professional paper

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ιωάννης – Ιωσήφ Παπαγεώργης*

Θεολόγος – Εκπαιδευτικός,
Δρ. Θεολογίας, Ζάκυνθος, Ελλάδα,
Τακτικό Μέλος «Ι.Ε.Θ.Π. Πάτρας»

Περίληψη:

Ο μακροχρόνιος Πελοποννησιακός πόλεμος αποτελεί ένα ιστορικό γεγονός εξέχουσας σημασίας γιατί άλλαξε, μια για πάντα, τον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Ο τρόπος που οι «ηγεμονικές δυνάμεις» δραστηριοποιούνται για την επικράτηση και την κυριαρχία όπως και η δράση των «λιγότερο ισχυρών» στα πλαίσια των *γεωπολιτικών συνθηκών* της εποχής, προκαλούν έντονο ενδιαφέρον διαχρονικά. Από τη μελέτη του σπουδαίου έργου του Θουκυδίδη που αφορά στον πόλεμο αυτό, προκύπτει ότι, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της πολιτικής των αντιμαχόμενων δυνάμεων προϋποθέτει ένα «σύνολο εννοιών» που σχετίζονται με την επιστήμη της *γεωπολιτικής*. Η επιστήμη της γεωπολιτικής δεν αποτελεί μόνο μία μέθοδο μελέτης των «διακρατικών σχέσεων» αλλά και ένα πολύτιμο «εργαλείο» για την σχεδίαση μίας αποτελεσματικής πολιτικής με σκοπό την αντιμετώπιση των προκλήσεων στη «διεθνή σκηνή». Η αποτελεσματικότητα της πολιτικής αυτής κρίνεται ανάλογα με την επίτευξη ή όχι δύο βασικών στόχων, της ασφάλειας και της επικράτησης. Αυτούς τους σημαντικούς στόχους θέτουν και οι «πρωταγωνιστές» του εμφυλίου πολέμου, γεγονός που προκαλεί τον σύγχρονο μελετητή για συγκρίσεις και παραλληλισμούς με τη σημερινή εποχή. Κατά συνέπεια, το έργο του Θουκυδίδη που αφορά στον Πελοποννησιακό πόλεμο αποτελεί μία πολύτιμη πηγή για θέματα *γεωπολιτικού* ενδιαφέροντος. Ο ιστορικός Θουκυδίδης δεν αρκείται σε μία απλή περιγραφή των γεγονότων αλλά επιχειρεί μία βαθύτερη ερμηνευτική προσέγγιση των αιτιών των πολιτικών και στρατιωτικών συγκρούσεων, όπως και των κινήτρων για τη δράση των εμπλεκόμενων στον εμφύλιο πόλεμο. Μέσα, λοιπόν, από αυτή την κριτική θεώρηση των αιτιών και των κινήτρων, διαφαίνεται ο τρόπος σκέψης των αντιμαχόμενων δυνάμεων σε ζητήματα γεωπολιτικού ενδιαφέροντος, και ερμηνεύεται η δράση τους για την επίτευξη των προσδοκώμενων στόχων.

Article info:

Received: January 16, 2022
Correction: March 7, 2022
Accepted: April 26, 2022

Λέξεις κλειδιά:

Θουκυδίδης,
Γεωπολιτική,
Πελοποννησιακός πόλεμος.

Η ανάλυση των διεθνών σχέσεων και των εξελίξεων στον χώρο της «γεωπολιτικής σκηνής», αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό πεδίο έρευνας σε παγκόσμιο επίπεδο. Η σύγχρονη και η παλαιότερη βιβλιογραφία που αφορά στα θέματα αυτά, τόσο η εγχώρια όσο και η διεθνής, είναι πλούσια και αξιόλογη γεγονός που φανερώνει το έντονο ενδιαφέρον διαχρονικά. Από τις επιστήμες που άπτονται των θεμάτων αυτών, εξέχουσα θέση κατέχει η επιστήμη της *γεωπολιτικής*.¹ Η επιστήμη αυτή, μελετά τις «διεθνείς σχέσεις», τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα και συσχετισμούς που επηρεάζονται – διαμορφώνονται από τον «γεωγραφικό χώρο», όπως και την ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος, ως «μέσο» για την εξασφάλιση της «κυριαρχίας». Μελετώντας την ιστορία, διαπιστώνουμε ότι ζητήματα γεωπολιτικού ενδιαφέροντος απασχολούσαν και τον αρχαίο κόσμο. Αν και, πολύ αργότερα, αναπτύχθηκαν Σχολές Γεωγραφίας (Γεωπολιτικής) με συγκεκριμένη επιστημονική μεθοδολογία,² προκαλούν ιδιαίτερη εντύπωση στον σύγχρονο ερευνητή τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις για το σχεδιασμό της (γεω)πολιτικής των αντιμαχόμενων δυνάμεων κατά το παρελθόν (πχ ορθολογική αξιολόγηση των γεγονότων, «αξιοποίηση» της πληροφορίας, «πρωτοβουλία των κινήσεων»), καθώς και ο τρόπος που εφαρμόζουν την πολιτική αυτή για την επίτευξη των στόχων τους. Για την εφαρμογή της (γεω)πολιτικής τους, οι αντιμαχόμενες δυνάμεις μεταχειρίζονται τα κατάλληλα «μέσα», όπως, για παράδειγμα, πολιτική και οικονομική επιρροή, στρατιωτική ισχύ, συμμαχίες κτλ. Στο σημείο αυτό, η γεωπολιτική «μετατρέπεται» σε γεωστρατηγική.³

Αναμφίβολα, η μελέτη του παρελθόντος μπορεί να μας βοηθήσει στην απαιτητική και επίπονη διαδικασία της ερμηνευτικής προσέγγισης, ακόμα, και των σύγχρονων εξελίξεων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από την αρχαία ιστορία, αποτελεί ο μακροχρόνιος Πελοποννησιακός πόλεμος, ο οποίος επηρέασε καταλυτικά τον αρχαίο ελληνικό κόσμο. «Ηγεμονικές δυνάμεις», πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, συμμαχίες και διπλωματικές πρωτοβουλίες όπως και οι στρατιωτικές συγκρούσεις στην ξηρά και στη θάλασσα, δημιουργούν έντονο ενδιαφέρον στο σύγχρονο μελετητή και τον «προκαλούν» να κάνει συγκρίσεις και παραλληλισμούς με τη σημερινή εποχή.

Στο παρόν άρθρο, επιχειρώ μία ερμηνευτική προσέγγιση της σκέψης του ιστορικού Θουκυδίδη σε θέματα γεωπολιτικού ενδιαφέροντος, με βάση συγκεκριμένες πηγές από το έργο του που αφορά στον *Πελοποννησιακό πόλεμο*. Η έρευνα επικεντρώνεται αποκλειστικά στην επεξεργασία πηγών από το πρωτογενές υλικό, και συγκεκριμένα από το έργο του Θουκυδίδη, *Ιστορία, Πελοποννησιακός πόλεμος*,⁴ δίχως να επεκτείνομαι στην πλούσια δευτερογενή βιβλιογραφία. Η σύνθεση και η επεξεργασία των πηγών αυτών,

1 Ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. Ratzel 2001, Ancel 1938, Lorot 1995, Μάζης 2002. Σύμφωνα με τον Ιω. Μάζη, η γεωπολιτική δεν αποτελεί από μόνη της μία επιστήμη, αλλά μία γεωγραφική αναλυτική μέθοδο (Μάζης 2002, 1). Τα επιμέρους επιστημονικά εργαλεία της γεωπολιτικής είναι: α) η οικονομική γεωγραφία, β) η πολιτική γεωγραφία, γ) η πολιτισμική γεωγραφία, δ) η εθνικοκρατική γεωγραφία, και ε) η γεωγραφία ελέγχου και διασποράς της πληροφορίας. Δια της χρήσης των επιμέρους αυτών επιστημονικών εργαλείων, η γεωπολιτική καταλήγει στη δημιουργία γεωπολιτικών μοντέλων στρατηγικής δράσης. Στη φάση αυτή, η γεωπολιτική μετατρέπεται – και ονομάζεται – γεωστρατηγική. Η γεωπολιτική ανάλυση καταλήγει σε στρατηγική (Μάζης 2002, 41).

2 Για σύντομη ιστορική αναδρομή των βασικών Γεωγραφικών Σχολών (Γερμανική, Αγγλοσαξονική και Γαλλική), βλ. Μάζης 2002, 10 – 30.

3 Μάζης 2002, 41: «Η Γεωπολιτική είναι στοχασμός, είναι σκέψη, ενώ η Γεωστρατηγική είναι εφαρμογή, είναι πράξη.»

4 Θουκυδίδης (2011), *Ιστορία, Πελοποννησιακός πόλεμος*, Βιβλία : Α – Η.

στοχεύει στην ερμηνευτική προσέγγιση του ορθολογικού τρόπου που ο ιστορικός Θουκυδίδης αναλύει τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου και στην αποσαφήνιση σημαντικών, διαχρονικής αξίας, «εννοιών» γεωπολιτικού ενδιαφέροντος.

Η ιστορική περιγραφή και ανάλυση του Πελοποννησιακού πολέμου από τον Θουκυδίδη, αποτελεί, αναμφίβολα, ένα «επαναστατικό» εγχείρημα. Προτεραιότητά του είναι η ορθολογική ερμηνεία των κινήτρων των εμπλεκόμενων στον πόλεμο αυτό, των αιτίων των πολιτικών και στρατιωτικών συγκρούσεων, όπως και των γενικότερων συνθηκών που διαμορφώνουν τις σχέσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων δυνάμεων. Τονίζει με έμφαση ότι, αποκλείει το «μυθώδες» από την ιστορία του,⁵ «διακινδυνεύοντας» το έργο του να μην είναι ευχάριστο στον αναγνώστη. Στόχος του είναι η ακριβής και αντικειμενική περιγραφή και ανάλυση των ιστορικών γεγονότων, έτσι ώστε η «Ιστορία» του να αναγνωριστεί (και) από τις επόμενες γενεές ως «θησαυρός παντοτινός»⁶ και όχι ως μία «διήγηση» προορισμένη να υποβληθεί σε διαγωνισμό που θα τέρπει τους πολλούς αλλά θα ξεχαστεί έπειτα από λίγο. Από το έργο του θα ωφεληθούν όλοι εκείνοι που θέλουν πραγματικά να έχουν ακριβή αντίληψη των γεγονότων, όσων έχουν ήδη συμβεί και εκείνων που, σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση, «πρόκειται να συμβούν περίπου όμοια». Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τον εν λόγω ιστορικό, η μελέτη του παρελθόντος είναι ιδιαιτέρως σημαντική γιατί η ιστορία επαναλαμβάνεται.

Ο Θουκυδίδης δεν περιλαμβάνει στο έργο του «μυθολογικές αναφορές» γιατί, στην περίπτωση αυτή, αναιρείται η ορθολογική ερμηνεία και αξιολόγηση των γεγονότων με αποτέλεσμα η ιστορία να «μετατρέπεται» σε «μυθολογία». Για τον ιστορικό Θουκυδίδη, ο άνθρωπος είναι ο απόλυτος «πρωταγωνιστής», που δραστηριοποιείται ανάλογα με τη φύση, τη λογική, τις ανάγκες και τα συμφέροντά του. Η υποβάθμιση της ορθολογικής κρίσης έχει αρνητικές συνέπειες, όχι μόνο για τη σωστή ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων αλλά και για την ίδια την έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μη ορθολογικής κρίσης, αποτελεί η κύρια αιτία της αναβολής της αναχώρησης του αθηναϊκού στόλου από το λιμάνι των Συρακουσών, όταν η έκβαση του πολέμου στη Σικελία λάμβανε αρνητική τροπή για τους Αθηναίους και ενώ οι συνθήκες απαιτούσαν την ανασυγκρότηση του εκστρατευτικού σώματος. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η κύρια αιτία της αναβολής ήταν η έκλειψη της σελήνης, που θεωρήθηκε από τον αρχηγό του εκστρατευτικού σώματος Νικία και τους Αθηναίους ως «κακός οιωνός».⁷ Η «αδράνεια» των Αθηναίων και των συμμάχων τους, έδωσε τη δυνατότητα στις αντίπαλες δυνάμεις να αποκτήσουν την «πρωτοβουλία των κινήσεων», με τελικό αποτέλεσμα την καταστροφική ήττα του εκστρατευτικού σώματος στη Σικελία. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η αναφορά του Θουκυδίδη στις αντιδράσεις των Αθηναίων όταν έμαθαν τα νέα της ήττας.⁸ Η οργή τους ήταν μεγάλη, όχι μόνο κατά των ρητόρων που τους είχαν παρακινήσει για την εκστρατεία, αλλά και κατά των χρησμολόγων και των μάντεων και όλων εκείνων που με τις «προφητείες» τους, τους έκαναν να ελπίζουν για την κατάκτηση της Σικελίας.

5 Θουκυδίδης, Α, 22.

6 Θουκυδίδης, Α, 22 : «κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον».

7 Θουκυδίδης, Ζ, 50.

8 Θουκυδίδης, Η, 1.

Ο ιστορικός Θουκυδίδης επιχειρεί μία ορθολογική προσέγγιση των γεγονότων όπως και των γεωπολιτικών εξελίξεων κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, με τον ανθρώπινο παράγοντα να είναι ο απόλυτος πρωταγωνιστής. Το εν λόγω εγχείρημά του, αποκτά, ακόμα, μεγαλύτερη σημασία γιατί, όπως ο ίδιος αναφέρει, οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι πρόθυμοι να κοπιάσουν για να αναζητήσουν την αλήθεια αλλά στρέφονται περισσότερο σε ότι βρίσκουν «έτοιμο».⁹ Στο σημείο αυτό, ο Θουκυδίδης αναφέρεται στην «ψυχολογία της πλειοψηφίας». Η διαπίστωσή του ότι, οι «πολλοί» δεν θέλουν να κοπιάσουν για να μάθουν την αλήθεια αλλά αρκούνται στα «έτοιμα», αποτελεί μία αναμφισβήτητη πραγματικότητα διαχρονικά. Όταν, όμως, οι «πολλοί» αρκούνται στα «έτοιμα», τότε, αδυνατούν να ερμηνεύσουν σωστά τα ιστορικά γεγονότα, όπως και τις τρέχουσες εξελίξεις, και δεν θα μπορέσουν ποτέ να μάθουν την αλήθεια.

Η «αδυναμία» της πλειοψηφίας να «κοπιάσει» για να μάθει την αλήθεια, έχει ξεχωριστή σημασία σε μία «ιδιαιτέρη μορφή πολέμου»,¹⁰ η οποία δεν περιλαμβάνει μόνο ένοπλες συγκρούσεις στο πεδίο αλλά και οργανωμένες δράσεις στον τομέα της (παρα) πληροφόρησης, της προπαγάνδας και του εκφοβισμού. Στην εν λόγω «μορφή πολέμου», δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη συστηματική και μεθοδική προώθηση «χαλκευμένων» δεδομένων και πληροφοριών με σκοπό την ηθική και ψυχολογική «καταπόνηση» του αντιπάλου. Όταν οι «πολλοί», είτε από τις φίλιες είτε από τις εχθρικές δυνάμεις, αρκούνται στα «έτοιμα», τότε, είναι (σχεδόν) βέβαιο ότι θα υιοθετήσουν ή, τουλάχιστον, θα επηρεαστούν από την επιχειρούμενη προπαγάνδα. Τα «έτοιμα» στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσαν να είναι όλες εκείνες οι («χαλκευμένες») πληροφορίες και δεδομένα που δημιουργούν, μεταξύ άλλων, τις «κατάλληλες εντυπώσεις» και τα απαραίτητα «ηθικά ερείσματα» που «δικαιολογούν» συγκεκριμένες δράσεις στο παρόν και στο μέλλον, όπως, για παράδειγμα, μία *επιθετική ενέργεια* κατά του αντιπάλου. Κατά συνέπεια, ο τρόπος που αξιοποιείται η «πληροφορία», αποτελεί έναν εξόχως σημαντικό παράγοντα που επιδρά καταλυτικά στη διαμόρφωση των γεωπολιτικών συνθηκών και εξελίξεων.

Επιπλέον, η διαρκής και η ακριβής «πληροφόρηση» σχετικά με τη «δύναμη» του αντιπάλου (πολιτική και, κυρίως, στρατιωτική), αποτελεί μία σημαντική προϋπόθεση για την αξιολόγηση των «διακρατικών σχέσεων». Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η σημαντικότερη αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου είναι η «πληροφόρηση» των Λακεδαιμονίων και των συμμάχων τους για την αυξανόμενη *δύναμη* της Αθήνας. Η αύξηση της δύναμης του «αντίπαλου δέους», πτόησε τους Λακεδαιμόνιους και τους οδήγησε σε πόλεμο.¹¹ Ο Θουκυδίδης αναφέρεται, στο σημείο αυτό, στη *διαταραχή* της «ισορροπίας δυνάμεων» μεταξύ των πιο ισχυρών πόλεων, δηλαδή, μεταξύ της Αθήνας και της Σπάρτης. Η διαταραχή της ισορροπίας αυτής, ασκεί έντονη επίδραση στις «διακρατικές σχέσεις» και διαμορφώνει τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις για τις διπλωματικές πρωτοβουλίες που θα ακολουθήσουν. Στα πλαίσια των πρωτοβουλιών αυτών, η Κέρκυρα, αντιλαμβανόμενη τις νέες «γεωπολιτικές συνθήκες» από την αύξηση της πολιτικής επιρροής¹² και της στρατιωτικής «ισχύος» της Αθήνας (κυρίως

9 Θουκυδίδης, Α, 20: «οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἐτοῖμα μᾶλλον τρέπονται».

10 Η εν λόγω «μορφή πολέμου», θα μπορούσε να ονομαστεί, με σύγχρονη ορολογία, ως «υβριδικός πόλεμος». Περί «υβριδικού πολέμου», βλ. Hoffman 2007.

11 Θουκυδίδης, Α, 23.

12 Η Συμμαχία, στην οποία η Αθήνα έχει «ηγεμονικό ρόλο», θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό «πολλαπλασιαστή ισχύος».

της ναυτικής), επιδίωξε λίγο πριν την έναρξη του πολέμου τη σύναψη συμμαχίας με την ισχυρή Αθήνα¹³. Οι Κερκυραίοι πρέσβεις, μάλιστα, στην ομιλία τους προς τους Αθηναίους, αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στην ανάγκη της προστασίας των «ζωτικών συμφερόντων» τους¹⁴ και προβάλλουν τη δική τους ναυτική ισχύ για να αποδείξουν την χρησιμότητά τους στη συμμαχία, τονίζοντας ότι έχουν τον ισχυρότερο, μετά την Αθήνα, στόλο.¹⁵ Επίσης, δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι, η αύξηση της δύναμης της Αθήνας έχει προκαλέσει το φόβο στους Λακεδαιμόνιους και εξηγούν πως, «εκείνο που προκαλεί φόβο, εάν ενισχυθεί με δύναμη, θα προκαλέσει μεγαλύτερο φόβο στους αντιπάλους του».¹⁶

Η διαρκής «πληροφόρηση» σχετικά με τα «ποιοτικά χαρακτηριστικά» του αντιπάλου και η αξιολόγηση της «ισχύος» του, αποτελούν, διαχρονικά, ιδιαίτερα σημαντικές προϋποθέσεις για τον σχεδιασμό των απαραίτητων διπλωματικών πρωτοβουλιών. Στην περίπτωση που διαπιστώνεται «διαταραχή της ισορροπίας δυνάμεων», ιδίως μεταξύ των πιο ισχυρών στην «γεωπολιτική σκηνή», τότε, δημιουργούνται νέες συνθήκες και δεδομένα, με τον «φόβο» να διακατέχει αυτόν που υστερεί σε δύναμη. Οι συνθήκες αυτές, αναδιαμορφώνουν και το πλαίσιο των ευρύτερων συμμαχιών. Οι «λιγότερο ισχυροί» *κινητοποιούνται* για την επίτευξη συμμαχίας με κάποιον από τους πιο ισχυρούς, έτσι ώστε να διαφυλάξουν την ασφάλεια και τα συμφέροντά τους. Σε περίπτωση, όμως, που θα υπάρξει «αδράνεια», τότε, οι συνέπειες θα μπορούσαν να είναι ιδιαίτερα αρνητικές. Αυτό, ακριβώς, υποστηρίζουν οι Κερκυραίοι πρέσβεις στην ομιλία τους προς τους Αθηναίους, χαρακτηρίζοντας την «αδράνεια» για την επίτευξη επωφελούς συμμαχίας ως «ασύνετη πράξη» και «πηγή αδυναμίας».¹⁷

Για τον ιστορικό Θουκυδίδη, η διαταραχή της *ισορροπίας δυνάμεων* μεταξύ των «πιο ισχυρών» στην «γεωπολιτική σκηνή», αυξάνει τον ανταγωνισμό και αναδιαμορφώνει τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις με βάση τις οποίες οι «λιγότερο ισχυροί» θα επιδιώξουν συμμαχία με κάποιον από τους «πιο ισχυρούς». Οι διπλωματικές πρωτοβουλίες για την επίτευξη των απαραίτητων συμμαχιών, θα πρέπει να αναλαμβάνονται εγκαίρως και με βάση την ορθολογική αξιολόγηση των εξελίξεων. Θα πρέπει, λοιπόν, να υπάρξει μία σταθερή βάση για τις όποιες συμμαχίες, και αυτή είναι τα κοινά *συμφέροντα*. Σε αυτή την σταθερή βάση αναφέρονται οι Κορίνθιοι στην ομιλία τους στη Συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.¹⁸ Κατά συνέπεια, η σύναψη επωφελούς συμμαχίας, αποτελεί μία απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαφύλαξη της ασφάλειας και των συμφερόντων των εμπλεκόμενων στην «γεωπολιτική σκηνή», από τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται από την ανατροπή του «συσχετισμού δυνάμεων» μεταξύ των πιο ισχυρών αντιπάλων.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Θουκυδίδη, η «διαταραχή» της «ισορροπίας δυνάμεων» μεταξύ της Αθήνας και της Σπάρτης, δημιούργησε τις συνθήκες εκείνες που θα οδηγήσουν στη μελλοντική σύγκρουσή τους. Η αύξηση του «φόβου» της πλευράς που υστερεί σε δύναμη, όπως και η αύξηση του «θάρρους» της πλευράς που υπερτερεί (σε πολιτική

13 Θουκυδίδης, Α, 33.

14 Θουκυδίδης, Α, 33, «...περί τῶν μεγίστων κινδυνεύοντας...»

15 Θουκυδίδης, Α, 33: «ναυτικόν τε κεκτήμεθα πλὴν τοῦ παρ' ὑμῖν πλεῖστον».

16 Θουκυδίδης, Α, 36.

17 Θουκυδίδης, Α, 32: «νῦν ἀβουλία καὶ ἀσθένεια φαινομένη».

18 Θουκυδίδης, Α, 124: «βεβαιότατον τὸ ταῦτά ξυμφέροντα καὶ πόλεσι καὶ ιδιώταις εἶναι».

επιρροή και, κυρίως, σε στρατιωτική δύναμη), καλλιεργεί το έδαφος για μία περίοδο εντάσεων, πρώτα σε πολιτικό – διπλωματικό επίπεδο, και, στη συνέχεια, στο πεδίο των στρατιωτικών συγκρούσεων. Για τον Θουκυδίδη, η διαταραχή της «ισορροπίας δυνάμεων» θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε μία ευρύτερη πολεμική σύγκρουση, στην οποία θα επικρατήσει αυτός που θα έχει την «πρωτοβουλία των κινήσεων».

Η «πρωτοβουλία των κινήσεων», τόσο σε διπλωματικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο, δίνει το στρατηγικό πλεονέκτημα για μελλοντική επικράτηση. Στην ανάγκη για την απόκτηση της «πρωτοβουλίας των κινήσεων», αναφέρονται οι Κορίνθιοι σε ομιλία τους προς τους Λακεδαιμόνιους, λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου. Οι Κορίνθιοι δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στα «ποιοτικά» χαρακτηριστικά των αντιπάλων τους,¹⁹ δηλαδή των Αθηναίων, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να καταστήσουν σαφές ότι, είναι μεγάλο σφάλμα η υποτίμηση του αντιπάλου. Φθάνουν, μάλιστα, στο σημείο να «κατηγορήσουν» τους Λακεδαιμόνιους για «αδράνεια» και εφησυχασμό, γιατί προτιμούν να αφήνουν στον αντίπαλο την «πρωτοβουλία της επίθεσης».²⁰ Σύμφωνα με τους Κορίνθιους, δεν θα πρέπει οι Λακεδαιμόνιοι και οι σύμμαχοί τους να παραμένουν «αδρανείς» αδιαφορώντας για την αύξηση της δύναμης της Αθήνας, αλλά να αναλάβουν τις πρωτοβουλίες εκείνες που θα τους εξασφαλίσουν στρατηγικό πλεονέκτημα.

Η «πρωτοβουλία των κινήσεων», αποτελεί, αναμφίβολα, μία από τις πιο σημαντικές έννοιες για το σχεδιασμό αποτελεσματικής γεωπολιτικής. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η όποια «πρωτοβουλία», όπως, για παράδειγμα, μία *επιθετική ενέργεια*, θα πρέπει να τυγχάνει της κατάλληλης προετοιμασίας και της σωστής αξιολόγησης των ενδεχόμενων κινδύνων. Η ορθολογική αξιολόγηση των ενδεχόμενων κινδύνων από μία μελλοντική επιθετική ενέργεια, αντιπαραβάλλεται με τα προσδοκώμενα οφέλη, και σε περίπτωση που τα οφέλη είναι περισσότερα από τους κινδύνους, τότε, πραγματοποιείται η ενέργεια αυτή.²¹ Η επιτυχία της επιθετικής ενέργειας, προϋποθέτει και το στοιχείο του αιφνιδιασμού, όταν βρεθεί η κατάλληλη ευκαιρία. Αυτός που θέλει να αναλάβει μία επιθετική πρωτοβουλία, θα πρέπει να εκμεταλλευτεί την κατάλληλη ευκαιρία και να αιφνιδιάσει τον αντίπαλο. Αυτό, ακριβώς, συμβουλεύει ο Τευτίαπλος από την Ηλεία τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Αλκίδα, για την επίτευξη της κατάληψης της Μυτιλήνης από τις πελοποννησιακές δυνάμεις.²²

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι, η «πρωτοβουλία των κινήσεων», η διαρκής και η ακριβής «πληροφόρηση» για την «ισχύ» του αντιπάλου, τα «κοινά συμφέροντα» ως μία σταθερή βάση για τις συμμαχίες, όπως και η «ισορροπία δυνάμεων» μεταξύ των αντιπάλων, αποτελούν μερικές από τις πιο σημαντικές έννοιες γεωπολιτικού ενδιαφέροντος. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η «ισχύς» (πολιτική και, κυρίως, στρατιωτική) είναι ένας καθοριστικός παράγοντας που επηρεάζει καταλυτικά τις «διακρατικές σχέσεις». Στην περίπτωση που υπάρχει «ανισορροπία δυνάμεων» μεταξύ των αντιπάλων, τότε, οι συνέπειες για αυτόν που υστερεί είναι ιδιαίτερας αρνητικές. Αυτό συμβαίνει γιατί, αυτός που υστερεί σε δύναμη, δεν είναι σε θέση να

19 Θουκυδίδης, Α, 70.

20 Θουκυδίδης, Α, 69: «καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπελθεῖν αὐτοὶ ἀμύνεσθαι βούλεσθε μᾶλλον ἐπιόντας, καὶ ἐς τύχας πρὸς πολλῶν δυνατωτέρους ἀγωνιζόμενοι καταστῆναι». Η «πρωτοβουλία της επίθεσης» θα μπορούσε να ονομαστεί, με σύγχρονη ορολογία, ως «δόγμα του πρώτου πλήγματος».

21 Θουκυδίδης, Δ, 59: «ἔξυμβαίνει δὲ τοῖς μὲν τὰ κέρδη μείζω φαίνεσθαι τῶν δεινῶν».

22 Θουκυδίδης, Γ, 30.

υπερασπιστεί τα συμφέροντά του ούτε να εφαρμόσει το «δίκαιο». Κατά συνέπεια, η «ισχύς» αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την υπεράσπιση των συμφερόντων και για την προστασία των «δικαίων».

Ένα παράδειγμα για τη σημασία της «ισχύος» ως προς την εφαρμογή του (διακρατικού) «δικαίου» και τη δυνατότητα υπεράσπισης των συμφερόντων, αποτελεί η περίπτωση της σύγκρουσης της ισχυρής Αθήνας με τους λιγότερο ισχυρούς Μιλησίους. Οι Αθηναίοι απαίτησαν την συνθηκολόγηση των Μιλησίων, τονίζοντάς τους ότι, η έννοια του (διακρατικού) «δικαίου» έχει αξία όπου υπάρχει «ίση δύναμη» για την επιβολή του.²³ Αυτός, όμως, που δεν έχει την απαιτούμενη (αμυντική) δύναμη, είναι αναγκασμένος να «παραχωρήσει» στον «ισχυρό» ό,τι του επιβάλλει η αδυναμία του. Ο «ισχυρός», αντίθετα, επιβάλλει στον «αδύναμο» ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του.²⁴ Κατά συνέπεια, η «ισχύς» (πολιτική και, κυρίως, στρατιωτική) συνδέεται άμεσα με τις πιθανότητες για την «εφαρμογή» του (διακρατικού) «δικαίου» και για την υπεράσπιση των συμφερόντων των εμπλεκόμενων στη «γεωπολιτική σκηνή». Όσο μεγαλύτερη είναι η «ισχύς» τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες για την εφαρμογή του (διακρατικού) δικαίου και για την υπεράσπιση των συμφερόντων της κάθε πλευράς.

Επιπροσθέτως, η εξασφάλιση της απαιτούμενης «αμυντικής ισχύος» έχει ιδιαίτερη σημασία και στον τομέα των διπλωματικών διεργασιών και διαβουλεύσεων μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων. Σύμφωνα με το Θουκυδίδη, η κατασκευή από τους Αθηναίους των απαιτούμενων οχυρωματικών έργων για την προστασία της πόλης τους, αναβαθμίζει το ρόλο της Αθήνας στα συμμαχικά συμβούλια. Οι Αθηναίοι, παρά τις αντιδράσεις των Λακεδαιμονίων, οχύρωσαν την πόλη τους, επειδή έκριναν ότι η ενέργεια αυτή θα είναι πολύ ωφέλιμη τόσο για τους πολίτες όσο και για τους συμμάχους της γενικά. Για τον Θουκυδίδη, χωρίς ισοδύναμη στρατιωτική προετοιμασία η γνώμη των Αθηναίων στα συμβούλια της Ομοσπονδίας δεν θα μπορούσε να έχει την ίδια ακριβώς βαρύτητα.²⁵

Τελειώνοντας, όπως προκύπτει από την ερμηνευτική προσέγγιση των παραπάνω πηγών από το έργο του Θουκυδίδη, Ίστορία, Πελοποννησιακός πόλεμος, είναι εύκολα αντιληπτό ότι, βασικές έννοιες της γεωπολιτικής ήταν ήδη γνωστές στον αρχαίο κόσμο. Η ανάληψη της «πρωτοβουλίας των κινήσεων» που θα εξασφαλίσει στρατηγικό πλεονέκτημα, η διπλωματική κινητικότητα για την επίτευξη επωφελών συμμαχιών, τα «κοινά συμφέροντα» ως μία σταθερή βάση για τη σύναψη συμμαχιών, η διαρκής και η ακριβής πληροφόρηση για τα «ποιοτικά χαρακτηριστικά» του αντιπάλου, η καταλυτική επίδραση της πολιτικής και, κυρίως, της στρατιωτικής ισχύος στις «διακρατικές σχέσεις», όπως και οι «αλυσιδωτές αντιδράσεις» που προκαλούνται στην «γεωπολιτική σκηνή» από την ανατροπή του «συσχετισμού δυνάμεων» (ιδίως μεταξύ των πιο ισχυρών), αποτελούν σημαντικές έννοιες που αφορούν σε ζητήματα γεωπολιτικού ενδιαφέροντος και προσδιορίζουν ένα «μοτίβο δράσης» (action pattern) των αντιμαχόμενων δυνάμεων για ασφάλεια και επικράτηση στην «γεωπολιτική σκηνή». Το «μοτίβο» αυτό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, παρατηρείται διαχρονικά.

23 Θουκυδίδης, Ε, 89: «δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπεῖω λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται».

24 Θουκυδίδης, Ε, 89.

25 Θουκυδίδης, Α, 91: «οὐ γὰρ οἷόν τ' εἶναι μὴ ἀπὸ ἀντιπάλου παρασκευῆς ὁμοῖόν τι ἢ ἴσον ἐς τὸ κοινὸν βουλεύεσθαι».

Ο ιστορικός Θουκυδίδης αναφέρεται στις έννοιες αυτές, είτε άμεσα, δηλαδή, με βάση τη δική του κριτική θεώρηση των γεγονότων είτε έμμεσα, «δια στόματος» των «πρωταγωνιστών» του εμφυλίου πολέμου. Κατά συνέπεια, το έργο αυτό αποτελεί μία πολύτιμη πηγή για το σύγχρονο μελετητή ζητημάτων γεωπολιτικής. Πολλές θα μπορούσαν να είναι οι συγκρίσεις και οι παραλληλισμοί με τη σύγχρονη πραγματικότητα, γεγονός που καθιστά το εν λόγω έργο πιο επίκαιρο από ποτέ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

- Θουκυδίδης (2011): *Ιστορίες, Πελοποννησιακός πόλεμος*, Βιβλιοθήκη Αρχαίας Ελλάδας, Α' Μέρος, Βιβλία : Α - Γ, Εκδόσεις National Geographic, Αθήνα.
- Θουκυδίδης (2011): *Ιστορίες, Πελοποννησιακός πόλεμος*, Βιβλιοθήκη Αρχαίας Ελλάδας, Β' Μέρος, Βιβλία : Δ - Ε, Εκδόσεις National Geographic, Αθήνα.
- Θουκυδίδης (2011): *Ιστορίες, Πελοποννησιακός πόλεμος*, Βιβλιοθήκη Αρχαίας Ελλάδας, Γ' Μέρος, Βιβλία : ΣΤ - Η, Εκδόσεις National Geographic, Αθήνα.

Βοηθήματα

- Ancel Jacques (1938): *Les Frontières, Étude de Géographie Politique*, Sirey.
- Hoffman Frank (2007): *Conflict in the 21st Century : The Rise of Hybrid Wars*, Ed. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia.
- Lorot Pascal (1995): *Histoire de la Géopolitique*, Economica, Paris.
- Μάζης Θ. Ιωάννης (2002): *Γεωπολιτική. Η Θεωρία και η Πράξη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Ratzel Friedrich (2001): *Ο Ζωτικός Χώρος (Der Lebensraum)*, Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα.

HISTORICAL APPROACH TO GEOPOLITICAL ISSUES DURING THE PELOPONNESIAN WAR

Summary:

The historical approach to the events of the Peloponnesian War, arouses the intense interest of the modern researcher who deals with issues of geopolitical interest. As the study of this work proves, the critical view of the events by Thucydides gives us a clear and realistic picture not only of the field of military conflicts, but, above all, of the criteria and conditions under which conflicting forces plan their policy to achieve their goals, security, and supremacy. The careful planning of the policy of the forces involved in the civil war, includes basic concepts of geopolitics, which are of particular importance over time. The rational evaluation of events, the "utilization" of information, the initiative of moves, the diplomatic mobility to achieve beneficial alliances, the catalytic effect of "power" (political and, above all, military) on "transnational relations", are some from the basic concepts of geopolitics that should be considered by those in charge. This "set of concepts" of geopolitical interest define an "action pattern" in the "geopolitical scene". At this point, lies the contribution of the present work, to the clarification, even further, of the rational "pattern of action" of those involved in the Peloponnesian War. This "pattern of action" is timeless because it is observed, not only in the past but also in the present, and, obviously, will be observed in the future.

Keywords:

Thucydides,
Geopolitics,
Peloponnesian war.